

Kirjutamis- ja lugemisoskuse eksamid

Gümnaasiumis tehakse emakeele ja kirjanduse tundides mitmesuguseid hinnatavaid töid. Peaaegu igal õppeperioodil tehakse vähemalt üks kirjutamisoskuse ja üks lugemisoskuse eksam.

Eksamid tehakse elektroonilises eksamisüsteemis Abitti. Kaasa pead võtma sülearvuti, laadija ja kõrvaklapid ning pliiatsi ja kustutuskummi. Paberi kavandi jaoks saad õpetajalt.

Eksameid tehes ei tohi tavaliselt kasutada õpikut, sõnaraamatut ega tõlkijat. Mõnikord võib õpetaja siiski anda loa neid kasutada.

Kirjutamisoskuse eksam

Kirjutamisoskuse eksamil kirjutab õpilane kirjutamisoskuse eksamiküsimuse vastuse ehk essee. Essee tähendab arutlevat või seisukohta väljendavat teksti. Selles kasutatakse eksami juurde kuuluvaid allikaid.

Essee soovituslik pikkus on erinev. Gümnaasiumi esimesel õppeperioodil on sobivaks pikkuseks umbes 3500 tähemärki. Gümnaasiumi kolmandal kursusel on soovituslik pikkus 6000 tähemärki.

Kirjutamisoskuse eksamil hinnatakse kirjalikku väljendusoskust, teksti ülesehitamise ja allikate kasutamise oskust (Ylioppilastutkintolautakunta, YTL). Teisisõnu pööratakse hindamisel tähelepanu näiteks keelekasutusele, teksti liigendamisele ja allikate kasutamisele.

Essee eest võib saada maksimaalselt 60 punkti.

► **Õppematerjalide sarja Särmä kuuluva õpiku 384. leheküljel on lühike hea essee kirjutamise juhend.**

► **Särmä õpiku lehekülgedel 122–123 on kirjutamisoskuse eksami näidisvastus.**

Teemad

Kirjutamisoskuse eksamil antakse kirjutamiseks 5–7 teemat. Neis on mingi ühendav motiiv (näiteks armastus, vastastikmõju, õnn, huumor, vesi). Kirjutamiseks valitakse üks teema. Valida tasuks teema, mis ennast kõige rohkem huvitab ja mille kohta on palju öelda.

Piiritlemine

Õpilane peab kirjutamiseks valitud teema ise piiritlema. Piiritlemine tähendab keskse vaatenurga valikut. Kui essee teema on näiteks „sõnavabaduse tulevik“, siis võib keskseks vaatenurgaks olla kasvõi „sõnavabaduse tulevik sotsiaalmeedias“ või „sõnavabaduse tulevik poliitikas“.

Pane tähele, et kirjutamiseks valitud teemat ei kasutata essee pealkirjana. Pealkiri tuleb ise välja mõelda. Tavaliselt pannakse tekstile pealkiri alles lõpus.

► Kirjutamiseks valitud teema piiritlemisest räägitakse täpsemalt Särmä õpiku lehekülgedel 90–91.

Kavandamine: allikatega tutvumine ja ideede leidmine

Enne kirjutama asumist tuleb essee hästi kavandada. Tavaliselt algab kavandamine eksami allikatega tutvumisest. Allikad seostuvad eksami teemaga ja nendeks võivad olla näiteks artiklid, uudised, arvamused, reklaamid, luuletused ja romaanikatkendid. Allikaid lugedes tasub neis alla kriipsutada või muul viisil esile tuua mõtteid, fakte, näiteid ja seisukohti, mis tunduvad huvitavad või äratavad mõtteid ja tundeid. Eksami allikatest on otstarbekas valida oma essees kasutamiseks vastavalt eksami juhendile 1–2 teksti. Neid allikaid peaks lugema kõige hoolikamalt.

Essee kava on hea teha näiteks mõttekaardi (*mind map*) või nimekirja kujul pliiatiga paberile. Tasub mõelda näiteks sellele, milliseid mõtteid, tundeid või seisukohti teema äratav või mida on selle teema kohta õpitud mõne teise õppeaine tunnis. Kui ideid on palju, valitakse neist teema piiritlemise ehk keskse vaatenurga abil kõige sobivamad. Neid rühmitatakse nii, et tekib kava, millest ühes või teises osas kirjutada. Selles etapis tuleb läbi mõelda ka see, mil viisil saaks allikat/allikaid oma essees kasutada.

► Näpunäiteid ideede leidmiseks antakse Särmä õpiku lehekülgedel 88–89.

Allikate kasutamine esseed kirjutades

Kui essees viidatakse allikale esimest korda, lisatakse allikaviide. Allikaviites märgitakse teksti autori nimi, tekstiliik ja teksti nimi. Teksti ilmumiskoht ja -aeg kirjutatakse teksti nime järel sulgudesse. Verb on olevikus.

Matti Virtaneni artiklis "Namskis!" (hs.fi 25.3.2026) räägitakse maiustuste ajaloost.

Kui allikale viidatakse teist korda, võib sellele viidata lühemalt.

Virtanen tõdeb ka...

Lisaks selgub artiklist...

Allikat tuleb lugejale tutvustada sedavõrd, et ta suudaks aru saada, millest tekstis räägitakse, kuigi ta ei ole seda ise lugenud. Samuti on tähtis, et essee lugeja teaks, millised mõtted ja andmed on essee kirjutaja omad ja millised on pärit allikast.

► Pikemalt räägitakse allikate põhjal kirjutamisest Särmä õpiku 22. peatükis. Samas peatükis on ka näide allikate kasutamise kohta.

► Allikaviidete näiteid on Särmä õpiku lehekülgedel 380–381.

Peamine allikale viitamise viis on refereerimine ehk oma sõnadega jutustamine. Allikat võib aga tsiteerida ka sõna-sõnalt, kui seda, kuidas asjast on algupärase tekstis räägitud, on vaja mingil põhjusel rõhutada (näiteks on ütlus väga huvitav, ilus, inetu...). Tsiteerida võib näiteks järgmiselt:

Liisa Mäkinen ütleb oma arvamusveerus: „Pärast seda aastat olin täiesti omadega läbi.“

► Särmä õpiku lehekülgedel 378–379 on erinevate tsiteerimisviiside näiteid.

Oma hääl

Essee peab rääkima sinu oma häälega. See tähendab näiteks seda, et essees võib rääkida oma kogemustest ja seisukohtadest. Oma häält võib tekstis ära tunda ka näiteks omapärase käsitusviisi või isikupärase keelekasutuse järgi. Seega ei ole essee eesmärk olla näiteks objektiivne teadustekst või raport.

► Oma häälest räägitakse täpsemalt Särmä õpiku 25. peatükis.

Keel

Essee kirjutatakse viimistletud, neutraalses stiilis soome keeles. Niinimetatud metateksti üldiselt ei kasutata. Seega ei ole näiteks vaja alustada teksti sõnadega „Selles essees soovin vaadelda sõnavabadust sotsiaalmeedias“, vaid võib kohe hakata kirjutama sellest, mida kirjutaja mõtleb sõnavabadusest sotsiaalmeedias, või kasvõi alustada mingi näitega.

► Metatekstist räägitakse lühidalt Särmä õpiku 371. leheküljel.

► Mitmesuguseid alustamis- (ja lõpetamis)viise tutvustatakse Särmä õpiku 95. leheküljel.

Essees püütakse vältida ka niinimetatud sina-vormis passiivi siis, kui ei pöörduta otseselt lugeja poole. Näiteks ei mõelda sina-vormis tõdemuses „Kui usud endasse, siis suudad mida tahes“ lugejat, vaid inimesi üldiselt. Sama võib öelda niinimetatud aluseta lause abil: „Kui endasse uskuda, võib suuta mida tahes.“

► Sina-vormis passiivist räägitakse lühidalt Särmä õpiku 359. leheküljel (osas „Passiivvormide probleemid“, 3. punkt).

Lugemisoskuse eksam

Lugemisoskuse eksamil kirjutab õpilane lugemisoskuse eksamivastuse. Erinevalt kirjutamisoskuse eksamist on siin tegemist objektiivse eksamivastusega. Seega ei räägita siin näiteks oma seisukohtadest ega oma kogemustest, vaid vastatakse lihtsalt küsimusele.

Lugemisoskuse eksamil on eksamiülesanded, mis seostuvad mingi(te) allika(te)ga. Allikateks võivad olla tarbe- või meediatekstid (nt arvamusveerud, uudised, reklaamid, artiklid) või ilukirjanduslikud või muud fiktiivsed tekstid (nt luuletused, romaanikatkendid, novellid). Lugemisoskuse eksamivastuse soovituslik pikkus on öeldud eksamiülesande juures. Hiljemalt gümnaasiumi kolmandal õppeaastal on vastuste soovituslik pikkus 4500 tähemärki (või 2000 märki ja 2500 märki, kui eksamiülesanne on kaheosaline).

Lugemisoskuse eksamil hinnatakse tekstide analüüsimise ja tõlgendamise oskusi (YTL). Eksamiülesande eest võib saada maksimaalselt 30 punkti (või 12 punkti ja 18 punkti, kui ülesanne on kaheosaline).

- Särmä õpiku 383. leheküljel on lühike hea lugemisoskuse eksamivastuse kirjutamise juhend.
- Lugemisoskuse eksamivastuste näited on järgmistel Särmä õpiku lehekülgedel (sulgudes eksamiülesande teema):
- lk 56–57 (argumenteerimine), lk 149 (proosa), lk 161 (lüürika), lk 171 (draama), lk 179 (aimeraamat), lk 247 (kontekst), lk 273 (rühmakommunikatsioon), lk 298–299 (esinemine), lk 339 (keel)

Kavandamine

Lugemisoskuse eksamil tuleb kõigepealt vaadata eksamiülesandeid. Seejärel tuleb tutvuda eksami allikatega. Allikaid on hea analüüsida ja tõlgendada laialt, aga kõige tähtsam on meelde jätta eksamiülesande kirjeldus. Kui ülesandeks on näiteks vaadelda luuletuse kujundlikkust, tuleb vastuses käsitleda erinevaid sõnakujundeid. Näiteks suhtlusolukorra lai analüüs ei ole vajalik.

Enne kui asuda lugemisoskuse eksamivastust kirjutama, tuleb vastus hästi kavandada. Allikatest tehtud tähelepanekud ja järeldused rühmitatakse hoolikalt; see rühmitamine on aluseks teksti liigendamisele. Kui ülesandeks on näiteks vaadelda, mis vahenditega reklaamis mingit toodet turundatakse, tasub vahendid rühmitada retoorilisteks ehk keelelisteks vahenditeks ja argumenteerivateks ehk põhjendavateks vahenditeks, allikast sõltuvalt ka näiteks visuaalseteks vahenditeks.

Vastusteksti ülesehitus

Lugemisoskuse eksamivastuse alguses minnakse kohe ülesande kirjeldusest tuleneva analüüsi ja/või tõlgenduse juurde. Kui ülesande kirjelduses on näiteks „Analüüsi Juho Kuusi luuletuse 'kaunis, upee, loistat' (2016) kujundlikkust“, sobib alustada järgmise lausega:

Juho Kuusi luuletuse "kaunis, upee, loistat" (2016) keelekujundid seostuvad tule, soojuse ja valgusega.

Seega antakse esimeses lauses tavaliselt allikaviide ning viidatakse ülesande kirjeldusele. Lisaks räägitakse sageli kohe alguses, mis on allika tekstiliik, sihtrühm ja eesmärk.

Vastuse tekst edeneb vastavalt kavas tehtud tähelepanekute ja järelduste rühmitamisele. Kõiki järeldusi tuleb allikatest tehtud tähelepanekutega põhjendada. Kui näiteks vastuses tõdetakse, et luuletuse keelekujundid seostuvad tulega, saab väidet põhjendada, tsiteerides allikast värsiridu „Sormes soihtuja, kasvoissas kaks majakkaa / tukkas vapaana syysiltana meren rannalla kokko“.

► Tähelepanekute ja järelduste tegemisest räägitakse Särma õpiku 35. leheküljel

Keel

Lugemisoskuse eksamivastus kirjutatakse viimistletud, neutraalses stiilis soome keeles. Selles ei kasutata nn metateksti ega sina-vormis passiivi.

Allikad

Emakeele ja kirjanduse riigieksami (yo-koe) eeskirjad

<https://www.ylioppilastutkinto.fi/fi/tutkinnon-toimeenpano/maaraykset-ja-ohjeet/koekohtaiset-maaraykset-ja-ohjeet/aidinkielen-ja>

Emakeele ja kirjanduse riigieksami juhend

https://yle.fi/plus/abitreeneit/2026/kevat/aidinkieli_kirjoitustaito/index.html

